

ЕВОЛЮЦІЯ СХОЛАСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ НАУК У РАМКАХ ЕМАНАЦІЇ ТЕОЛОГІЧНОГО ВЧЕННЯ

Об'єктом публікації є основні принципи схоластичної класифікації наук як основна складова систематизаційних процесів тих часів. Предметом є дослідження історії виникнення, розвитку та аналіз схоластичної класифікації наук. Мета публікації – аналіз та визначення впливу схоластичної класифікації наук на еволюцію класифікаційної думки в рамках еманації теологічного вчення та розвиток систематизації.

Можливість вираження ідеології¹ – це фактично пролонгація безформних (але змістовних) сентенцій в межах певного структурного формування. Мова йде про можливість систематизування та впорядкування таких даних, що мають теоретичний характер і, таким чином, можливість їх верифікації. Коли ми говоримо, що бачимо суть ідеології, ми в перш за все повинні розуміти, яким чином ми бачимо, тобто розуміємо таке явище. Адже розуміння набуває окресленості тільки у випадку застосування певних засобів, що є адекватними до фактичності результату. Очевидно своєрідне «бачення» здійснюється засобами сприйняття у спосіб логічних операцій мислення. Іншими словами, цілком очевидним є те, що вираження теоретичного (почасти міфічного) потребує обґрунтування за допомогою певних наукових сентенцій в аксіоматичному порядку. Тому, на нашу думку, на фундаментальність будь-яких теорій потрібно дивитися з проєкції на можливість їх інтераперабельності у певну структуру, але структуру за суттю, а не тільки за характером представлення і суб'єктивного бачення певним індивідом. Тому систематичне представлення і обґрунтування від початку трансцендентального потребує в першу чергу компетентного уявлення про сутність і здатність вираження останнього механізмами класифікаційних форм подання інформації.

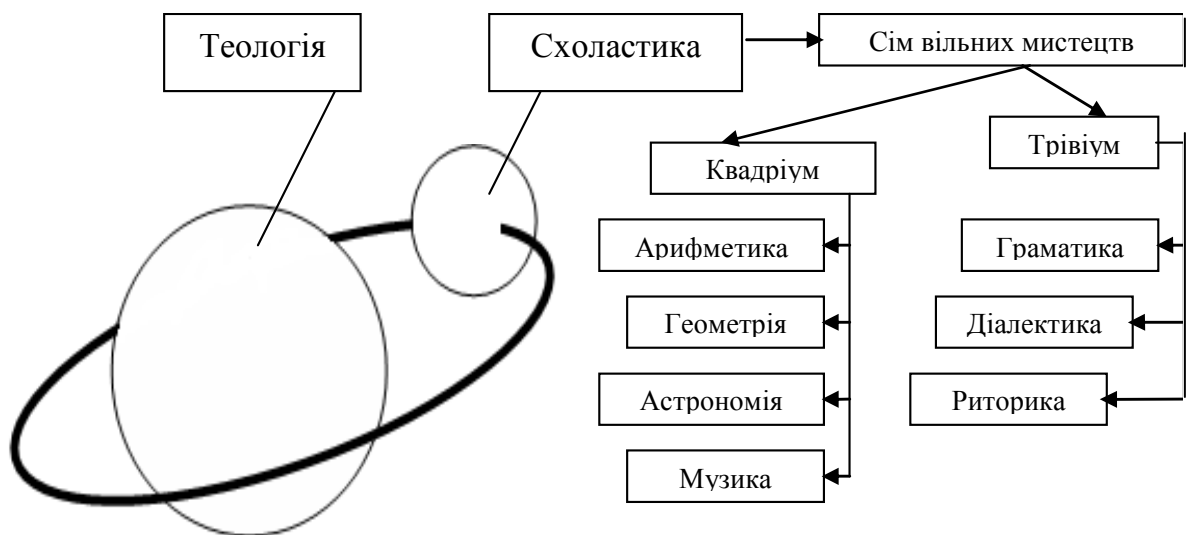
Найбільш вагомими щодо загалу історичного генезису класифікаційної думки, поєднання різноетапними формулюваннями догматичних передумов з раціоналістичною методикою вираження і роз'яснення змісту були схоластичні класифікаційні форми, що слугували інструментом теологічного вчення. Тому вивчення та дослідження схоластичної класифікації є на сьогодні *актуальним* у загальному вивченні розвитку класифікаційної думки та організації систематизаційних механізмів.

Є низка передумов виникнення схоластики – релігійно-філософського вчення, що, на противагу містици, вирізняло шлях осягнення Бога в логіці та дискурсі [8, с. 625]. Період раннього Середньовіччя характеризується в першу чергу намаганням тогочасних філософів та мислителів осягнути та екстраполювати ті напрацювання, що були здійснені античними, старогрецькими мислителями. У цьому випадку, на нашу думку, потрібно розуміти намагання переосмислити Платонівські «ейдоси» з позиції тогочасності, коли їх матеріалістичність виокремлювалась у формі матеріалізації духу, себто слова, що мало тілесну фундаментальність як предикат появи людини. Саме така обставина демонструє інший бік характеризації періоду раннього Середньовіччя. Це початки та кульмінаційні тенденції боротьби язичництва з християнством. Вірогідно, в період формування християнської ідеології потрібні були інструментарій логіки та засоби раціоналістичного дискурсу. Так, зі слів Юстина II²: «Господь Христос, істинний Бог наш... це не що інше, як те, що віруючі в Нього поєднуються в одній і тій же Церкві, будучи однодумцями в істинній християнській вірі та відсторонюючись від тих, хто говорить або й думає на противагу цьому... Ось чому ми наслідуємо євангельські настанови, святий символ і вчення святих отців, закликаємо всіх об'єднатися в одній і тій же Церкві... віруючи в Отця, Сина і Святого Духа, єдиносущу Трійцю і мислити одне Божество, одну природу і сутність як за словом, так і за діями, а також одну силу, одну владу і енергію в трьох Іпостасях, або Ликах... в які ми повірили... Адже ми шануємо одиничне в Трійці і Трійцю в Одиничному – незвичайне розділення і поєднання; з одного боку, Одиничне по суті або Божество, з іншої, Трійця за властивостями, або Іпостасям і Ликам... Адже, якщо можна так висловитись, *Трійця розділяється неподільно і поєднується роздільно...* Божество є одне в трьох, а три є одне, три, яке й є Божество... Кажуть «Бог Отець», «Бог Син», «Бог Святий Дух» щоразу, коли розглядають кожен Лик окремо, тому що розум ділить нероздільне... кажуть «Бог Трійця» розуміючи Її (Трійцю. – О. С.) членів взаємно у єдності руху та природи, оскільки варто слідувати одному Богу і проповідувати три Іпостасі, або якості» [2, с. 13–14], можна, проаналізувавши, зрозуміти суть тогочасних зрушень і взагалі ідеологічних потрясінь. Така певна еквівокація поняття «Трійця» дає нам розуміння не тільки кількісної характеристики, коли розуміється смисл трьох у одному, а в цьому випадку слід розуміти сутнісне наповнення ідеологічної структури. Повністю абстрагувавшись від антитринітаричних міркувань та висновків, варто зосередити увагу саме на трилогічності усього системного підходу щодо вираження суті Трійці. Варто вказати на логічність ієрархічної послідовності побудови християнської ідеології. Інтерпретуючи розуміння логічних операцій, виявляємо механізм першопричинного окреслення схоластики навколо теології засобами саме класифікаційної думки як ентелехії систематизації. Свята Трійця – Бог Отець, Син, Святий дух. Отець – прародитель, найвище благо. Син, як здатність та результат Бога мислити, відтворювати логічність розумових операцій, а Святий дух є

трансформацією процесів мислення і формацією у вигляді певних слів, себто Слово Боже окреслюється символічно та предметно. Іншими словами, така супідрядність зумовлена логічністю пояснення богословського генезису – і це є фундаментом для подальшого адаптування наук, що потрібні для пояснення сентенцій Церкви. Деталізуючи вищенаведений ланцюг, варто уточнити: Син Божий – є не що інше як уособлення Творця і фактична присутність Його на Землі. Маємо складний, але в той же час абсолютно елементарний зв'язок складових. По-перше, проводячи (і таким чином обґрунтовуючи) аналогію наукового моменту пояснення богословського в аспекті логічних операцій, слід згадати про належність останніх до процесу матеріалізації Творця такими засобами. Як процес мислення можна розглядати і Святий Дух. Щоправда, тільки в аспекті змістовності наповнення, а не формального окреслення. Щодо окреслення форми результатів логічності мислення – Святий Дух вже є відповідальним компонентом щодо знакового вираження, тобто Слова Божого. З іншого боку, на нашу думку, саме Слово Боже є ентелехіальною основою стосовно формування особистості в людині. «...Якщо слово стало плоттю і лише тільки в цій інкарнації дух набуває своєї кінцевої дійсності, то значить, що логос вивільнюється... від свого спіритуалістичного характеру, що означав разом з тим і його космічну потенційність» – саме в такому ракурсі цитує Г.-Г. Гадамера³ дослідник С. С. Неретіна у своєму монографічному дослідженні «Верующий разум. К истории средневековой философии» [4, с. 20]. Таким чином слово як елемент вираження Знання є за суттю відповідним духу, який в свою чергу предметно окреслює зміст такого Знання. Враховуючи все вищесказане і зводячи його до одного знаменника, ми окреслюємо трилогію наук, що прихована в троїчності християнського вчення: Метафізика, Логіка, Етика. Ще раз наголошуємо на тому, що така *ланцюгова* класифікація визначена нами з позиції бачення цього питання крізь призму класифікаційної думки в результаті системного аналізу об'єктивних даних суб'єктивного характеру представлення еманції теологічного вчення.

Взагалі богословське вчення дотримувалось принципу нетотожності щодо формування будь-якої класифікаційної системи. Відповідно, основна мета будь-якої людини полягала у прагненні і намаганні наблизитись до найвищого Блага – Божественного початку – задля досягнення пікової точки щастя. Це, так би мовити, така евтомія по-християнськи. Що ж вона в собі несе? Звичайно, певну сутність своєї ідеологічної змістовності. Це апріорно. Але в нашому випадку, коли ми говоримо про класифікаційне навантаження дослідження означеного питання, слід звернути увагу на відкорінність ієрархічного підпорядкування та шляху від меншого до більшого. Саме в цьому унікальність систематизації богословської думки. Більше того, вагомим стає оригінальність такого порядку в аспекті розуміння того, що теологічні сентенції та компонентність проєкціювались як об'єкти діалектичного оформлення засобами схоластики. Парадоксальність і полягає в тому, що протікання еволюції зумовлено (!) необхідністю доказу еманційних обов'язкових у процесі і за фактом викладення теологічного вчення. На нашу думку, це – певна структура *оберненої ієрархії в ієрархічному антонімізмі*. Тобто достовірно відомо, що класифікаційна система таксономічна. Відповідно відбувається вибудовування структури від більшого до меншого – коли загальний розділ ділиться на відділи уточнюючого, вузькогалузевого характеру. Істина в деталях. Отже, конкретизуючи поняття, ми ширше і глибинніше розуміємо його суть. Спробувати осягнути (і цією спробою максимально виконати завдання щодо досягнення щастя) Божественну суть – диктує нам богослов'я. Зрештою, супідрядність залишається, але зміст та смисл структурного існування обернено направлений щодо канонів формування класифікаційних систем. Саме в цьому, на нашу думку, є фундаментальна і символізаційна ознаки, схоластичної класифікації Середньовіччя.

І тільки тепер, окресливши таким чином фундаментальну ідеологічну основу схоластичної класифікації, можна проаналізувати компонентність «Семи вільних мистецтв» – низки предметів навчання в Стародавньому Римі і середньовічній Західній Європі – це сукупність наук, що складала основу світської освіти, включаючи граматику, діалектику, риторику, геометрію, арифметику, астрономію та музику [3, с. 183–184]. Елементне вираження схоластичної класифікації характерне сімома науками, радше предметами, що викладались в навчальних закладах. Виокремлення тільки сімох наук було зумовлено адаптаційними процесами щодо теологічного мислення та теологічних потреб роз'яснення і розуміння процесів світотворення та світоіснування. Тому в результаті залишились тільки сім «потрібних» наук, які й склали перелік наук схоластичної класифікації. Враховуючи відносну простоту такої класифікації, очевидним є той факт, що зв'язки в цій системі доволі спрощені та елементарні. З іншого боку, спробуємо окреслити загальну картину бачення схоластичної класифікації з позиції її ідеологічного навантаження (рисунок):

Мал. 1. Схоластична класифікація наук

Вищенаведене схематичне окреслення схоластичної класифікаційної системи дозволяє перш за все наочно зрозуміти співвідношення схоластики та теології. На нашу думку, теологія не могла поглинути схоластику навіть з позиції своєї першочерговості та важливості. Тут ситуація інша. Фактичне формування схоластики гармонійно пов'язане з виокремленням теології з рамок Богослов'я. Але все ж схоластика була тим супутнім компонентним елементом, який забезпечував теологічність суті порядку та тогочасного стану наук. Це в свою чергу екстраполюється на систематизаційні характеристики класифікаційної складової схоластики. Тому у переліку ми можемо спостерігати два основні модуси, що увібрали в себе першочергові та другорядні науки. Послідовність цих наук в межах кожного з модусів – тривіуму та квадріуму⁴ – визначається актуальністю та вагомістю щодо виконання завдань просвітництва засобами освітнього виховання. Відомі факти різнопослідовності представлення переліку наук⁵, але, на наше глибоке переконання, слід зосередити увагу на сутності створених переліків у рамках кожного з модусів. Так, напевно, з позиції богослов'я Граматика використовувалась і вивчалась для роботи з церковними книжками; Риторика – як посібник для створення церковних творів і як наслідок церковних книг; Астрономія слугувала інструментом для вираховування церковних свят (Великдень), відповідно до завдань Діалектики – вона використовувалась для проведення грамотних та кваліфікаційних суперечок з еретиками; числа розглядалися з позиції містицизму, тому Арифметика була тією наукою, яка певною мірою пояснювала природу чисел.

Таким чином, ми можемо спостерігати повне пристосування науки для пояснення непояснюваного з точки зору богослов'я. Більше того, цей перелік наук, радше їх застосування, надає можливість наближення в першу чергу до бажаного, тобто: «...здійснюючи дослідження сфери раціонального, філософ-християнин лише прагне дізнатися про те, що він може знати, та якою є природа його знання. Віруючий не ставить питання про те, що є істина, адже істина розуміється як така, що імпліцитно присутня в самому акті філософського запитання» [1, с. 8].

Таким чином, узагальнюючи вищесказане, варто сказати про ідеологічну композицію схоластичної класифікації. Сутність елементного представлення межує з елементами суті, що утворюють одне ціле. Оригінальність такої класифікації вирізняється у здатності подання кількісного більшого у вигляді кількісного меншого засобами сутнісних характеристик кожного елемента, що складає дане кількісне. З іншого боку, структурна особливість схоластичної класифікації зумовлена також поданням переліку кількості інструментарієм, радше змістовним інструментарієм сутнісного. Як зазначалося вище, це – певна структура оберненої ієрархії в ієрархічному антонімізмі, що зумовлена наявністю еманацийності богословського вчення. І така структурна організація є оригінальною навіть з огляду сьогодення. Парадоксальність стала по суті ентелехіальною в аспекті бачення результату структурної побудови класифікаційної системи Середньовіччя, що системно представила таким чином гносеологічну проблему співвідношення віри та розуму [7, с. 17], коли динамічність знання вміщувалась в рамки еманатії теологічного вчення.

Всі розділи схоластичної класифікації є складовими двох наукових модусів – Квадріуму та Тривіуму, що в свою чергу виражають зміст Семи вільних наук. Аналіз системності схеми та розуміння присутності вищеописаної еманатії класифікаційної суті вказує на першочерговість ідеології, а вже потім логічних законів

формування ієрархічності системи. Дещо подібне ми можемо зустріти і у класифікаційних системах Радянського періоду, коли в основу закладалась не класифікація наук, а набуті систематизаційні звершення [6], адаптувалась і здійснювалась ротація основних розділів у відповідності до вимог ідеологічної суті.

Загалом же, характеризуючи схоластичну класифікацію наук, слід відмітити її накопичувальну здатність та одночасно стабільність основного ряду системи, що формувались протягом кількох століть періоду Середньовіччя. Схоластична класифікація була тією відправною точкою, більше того, втіленням новизни на вимогу реалій тогочасся, яка дала поштовх для багатьох класифікаційних варіантів як того часу, так і наступних часів всього систематизаційного життя класифікаційної думки.

Список використаної літератури

1. *Бокал, Г. В.* Проблема онтологічного статусу універсалій у філософії Середньовіччя: автореф. дис. канд. філос. наук: 09.00.05 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 16 с.
2. *Евагрий Схоластик.* Церковная история / Е. С. Кривушина (пер. с греч., коммент., прил. и указ.). – СПб. : Алетейя, 2003. – 223 с. Т. 3, кн. 5–6 – 223 с.
3. *Коллстон, Фредерик Чарлз.* История средневековой философии / И. Борисова (пер. с англ.). – М. : Энигма, 1997. – 512 с.
4. *Неретина, С. С.* Верующий разум: К истории средневековой философии / РАН; Институт философии. – Архангельск: Поморский междунар. пед. ун-т им. М. В. Ломоносова, 1995. – 368 с.
5. *Обзор главнейших классификаций наук / сост. Б. Гушин.* – Л. – М. : Изд-во «Книжный угол», 1924. – 114 с.
6. *Сербін, О.* Система десяткової класифікації українською мовою: історія та структурний аналіз / Олег Сербін // Вісн. Кн. палати. – 2007. – № 10. – С. 19–22.
7. III Российский Философский конгресс «Рационализм и культура на пороге третьего тысячелетия»: В 3 т. / Ростовский гос. ун-т; Институт философии РАН; АН РФ / В. С. Степин – Ростов н / Д.: СКНЦ ВШ. – 2002. – Т. 2: История древней и средневековой философии. История философии Нового и новейшего времени. Русская философия. Философия Востока. Философия культуры. Этика. Эстетика. Коллоквиумы. Круглые столы. – 431 с.
8. *Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В. І Шинкарук / Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ.* – К.: Абрис, 2002. – 742 с.
9. *Шамурин, Е. И.* Очерки истории библиотечно-библиографической классификации / Е. И. Шамурин. – М., 1955. – Т. 1. – 399 с.

¹ Ідеологія – сукупність взаємопов'язаних *ідей*, уявлень та переконань, призначених об'єднувати людей заради спільного життя та спільних дій. Слово *Ідеологія* наприкінці XVIII ст. увів у мову філософії французький філософ Дестют де Трасі (1754–1836), який позначив ним «науку про ідеї», що повинна була досліджувати виникнення ідей, щоб відділити різного роду упередження та забобони від науково обґрунтованих уявлень [8, с. 235].

² Юстин II (Флавій Юстин Молодший Август, лат. Flavius Iustinus Iunior Augustus, грец. Ιουστινός II, бл. 520–578) – візантійський імператор (565–578) [2, с. 7].

³ Гадамер Ханс-Георг (1900–2001) – німецький філософ, провідний представник філософської герменевтики XX століття [8, с. 102].

⁴ Тривіум (trivium – трипуття) та Квадріум (quadrivium – чотирипуття) – два комплекси Семи вільних мистецтв [9, с. 38].

⁵ Так, Е. Шамурін подає Музику перед Астрономією [9, с. 38], а Б. Гушин – Астрономію перед Музикою [5, с. 14].